

Par personvārdiem G. F. Stendera un K. K. Ulmaņa vārdnīcās

RENĀTE SILIŅA-PINĶE

12. STARPTAUTISKAIS ZINĀTNISKAIS SEMINĀRS

LATVIEŠU RAKSTI UN RAKSTI BALTIJĀ 16.–19. GADSIMTĀ: PĒTNIECĪBAS AKTUALITĀTES UN PROBLĒMAS

14.01.2022.

Q L Cirsell Plattonn, Oldermans py to laick
Jürgen Rauding Byfitters
Berents Puttning Byfitters
Jürgen Kaybe Kemmers
Marten Backith Schriuers
Q L Carter Backith Schriuers

Michell Plattonn, Oldermans py to laick

Jürgen Rauding Byfitters

Berenth Puttning Byfitters

Jürgen Kaybe Kemmers

Marten Backith Schriuers

Fragments no 1625. gada Linaudēju šrāgas (LVVA 4038. fonds, 2. apraksts, 1124. lieta, 24op. lp.)

Senākās vārdnīcas ar personvārdu iekļāvumu

- 1) Georga Manceļa «Lettus..» (1638)
- 2) Gotharda Frīdriha Stendera «Entwurf eines lettischen Lexici..» (1761)
- 3) G. F. Stendera «Lettisches Lexikon» (1789) vācu-latviešu (I) un latviešu-vācu (II) daļa
- 4) Karla Kristiāna Ulmaņa «Lettisches Wörterbuch. Erster Theil. Lettisch=deutsches Wörterbuch» (1872)
- 5) K. K. Ulmaņa un Gustava Bražes «Lettisches Wörterbuch. Zweiter Theil. Deutsch=lettisches Wörterbuch» (1880)

G. F. Stendera vārdnīcas priekšvārds

Par īpašvārdu leksikonu:

«Am Ende jeden Theiles dieses Lexikons ist ein
Namen=Lexikon beygefügt, welches den Liebhabern der
lettischen Literatur desto willkommener seyn wird, da sie
hier diejenigen Namen beysammenfinden, die für die
Einwohner unsers lettischen Vaterlandes unentbehrlich
sind.» (Stender 1789, [b. lpp.]

K. K. Ulmaņa (un G. Bražes) vārdnīcu priekšvārdi

- 1) Autori: 1872. g. – Augusts Bīlenšteins, 1880. g. – G. Braže
- 2) Ortogrāfijas īpatnību apraksts
- 3) 1880. g. vārdnīca būtiski papildināta ar Kurzemes latviešu leksiku
- 4) Īpašvārdu leksikons nav pieminēts
- 5) G. Bražes *Vorbemerkung*: «In officiellen Schreiben dürfte wohl ziemlich ohne Ausnahme nur der zuerst angeführte lettische Name zu gebrauchen sein. Die übrigen sind theils nur lokal gebräuchlich, theils mannigfach wechselnde Deminutiva.» (Ulmann, Brasche 1880, 797)

Ʒ.

Ʒeodor, Koders, Kodars, Kuhdars, Kwe-
ders.

Ʒerdinand, Werlands, Fèrlants, Pérants.

Koders, Kodars, Kuhdars, Kweders,
Ʒeodor.

Ʒ.

Ʒaroline, Karlihne, Lihne, Line.

Ʒatharina, Katrihne, Katrihna, Katfcha,
Katfchis, Katris, Katruscha, Kahdre,
Trihna, Trihne, Trihnus, Trihnuks,
Trufcha, Tfchihba, Tfchihpa.

Katrihne, Katrihna, Katfcha, Katris,
Katfchis, Trihna, Trihne, Trihnus,
Trihnuks, Trufcha, Tfchiba, Ʒatharina.

(Ulmann, Brasche 1880, 797)

(Ulmann 1872, 351)

G. F. Stendera leksikona abas daļas

1) Atšķirības personvārdu pieraksta formā:

Ehrmans / Ehrmannis, Gabrijels / Gabberjels, Greeta / Greete, Ģespers / Jespers, Jehkabs / Jehkaps, Kaļpars / Kaļpers, Mahrģeete / Mahrgeete

2) Personvārdu iztrūkums kādā no daļām:

Dahvids, Jehkups – tikai vācu-latviešu daļā,

Jannus, Mikkals – tikai latviešu-vācu daļā

3) Reizēm atšķirīgas cilmes norādes

Vācu šķirkļa vārdi St, U un UB (1)

St I – 115 (78 vīriešu + 37 sieviešu vārdi)

St II – 119 (81+38)

U – 141 (86+55)

UB – 145 (84+61)

Identiski: *Antonius, Auguft, Bako, Balthafar, Barbara, Bartholomäus, Benigna, Bernhard, Christoph, Daniel, David, Defiderius, Hildebrand, Honoria* u. c.

Vācu šķirkļa vārdi St, U un UB (2)

Rakstības atšķirības: *Adelheit* > *Adelheid*, *Akatius* > *Akazius*, *Scharlotte* > *Charlotte*, *Didrich* > *Diedrich*, *Ewa* > *Eva*, *Herman* > *Hermann* u. tml.

Citas sīkas atšķirības: *Agatha* > *Agathe*, *Alexandrina* > *Aleksandra*, *Amalia* > *Amalie*, *Benediktus* > *Benedict*, *Emerentia* > *Emerantia*, *Stephanus* > *Stephan* u. tml.

Lejasvācu / augšvācu (?) atšķirības: *Gerdruta* > *Gertrude*, *Klas* > *Klaus*, *Lowifa* > *Luiſe*, *Niklas* > *Nikolaus* un *Wolter* > *Walter*

Vācu šķirkļa vārdi St, U un UB (3)

St ir, bet U/UB nav: *Barthold* (U ir), *Dionifius*, *Iwan* un *Markus*

U un UB novitāte – 32 jauni šķirkļa vārdi:

- deviņi vīriešu: *Eduard*, *Ewald*, *Fritz* (tikai U), *Hieronymus*, *Jochum*, *Jufus*, *Lothar*, *Melchior*, *Nicolaus* / *Nikolaus*
- 23 sieviešu: *Alwine*, *Annette*, *Ebba*, *Elife*, *Fieke*, *Friederike*, *Henriette*, *Hortensia*, *Julie*, *Karoline*, *Laura*, *Lifette*, *Sabine*, *Ulrike*, *Urfula*, *Veronica*, *Wilhelmine* u. c.

Latviešu personvārdi St, U un UB (1)

1) Kvantitatīvi: St – ap 210, U/UB – ap 430

2) (Gandrīz) bez izmaiņām apm. 35 šķirklī:

- vc. *Balthafar* – latv. *Balzers* (St) un *Balzeris* (U/UB);
- vc. *Wilhelm* – latv. *Wille, Wiļļums* (St) un *Wilis, Wiļums* (U/UB);
- vc. *Rofina* – latv. *Rafihne, Rafche* (St I) / *Rafine, Rafche* (St II) un *Rafche, Rafine* (U) / *Rafche, Rafihne* (UB).

Latviešu personvārdi St, U un UB (2)

3) Būtiski papildināti šķirkļi:

- vc. *Alexander* – latv. *Šanders* (St) un *Alekšanderis, Sanderis / Sanders, Sangus* (U) / *Alekšanders, Šanders, Sangus* (UB);
- vc. *David* – latv. *Dahwids, Dahwis* (St I) / *Dahwis* (St II) un *Dahws, Dahwids, Dahwus, Dauka, Dauzis, Dahpihts* (U) / arī *Dahwis* (UB);
- vc. *Dorothea* – latv. *Dahrte, Tihga, Tihķe* (St) un *Dahrta, Dohre, Dahrtija, Dahrtfchus, Tihja* (Tihga, Tihka), *Tihķe, Ohrta?, Ohrtija?* (U) un *Dahrta, Dohre, Dahrtija, Dahrtfchus, Tihja* (Tihga, Tihka), Dem. *Dahrtehns; Ohrta? Ohrtija?* (UB)

Latviešu personvārdi St, U un UB (3)

4) Saīsināts šķirklis:

- vc. *Kafimir* – latv. *Kafimirs, Kafche, Kafchis, Kafchuk* (St) un *Kafimirs* (U / UB)

5) U ieraksti ar norādi St. un ?St. vai St.?

- St. – pie šķirkļiem *Apka, Arrija, Deſe, Eba, Lapiņſch, Luters, Marenze, Reķerts, Tohts*
- St? – *Behks, Pallaſch*

Latviešu personvārdi St, U un UB (4)

Lapīnfeh', Ļewin (St.)

Lūters', Ļuther (St.), Ļothar.

Eba, Ebba, Eliſabeth' (Ebertina, St.).

Behks', Bako. (? St.)

Pallafeh', Paſas (St.?).

Latviešu personvārdi St, U un UB (5)

6) Ieraksti ar norādi *Doblen* (U):

Tfcheēpé = G̃reeta (*Doblen*).
Tfchiḥpa = Trihna (*Doblen*).

Latviešu personvārdi St, U un UB (6)

7) Atšķirīgi cilmes skaidrojumi:

- latv. *Ahļe* – vc. *Alexandrina* (St)
- latv. *Ahļa* – vc. *Adelheid* un *Adelheid (Alexandra?)* (U / UB)
- latv. *Tennis* – vc. *Anthonius* un *Dionifius* (St I) / *Dionifius* (St II)
- latv. *Tenis* – vc. *Anton* un *Antonius (Daniel?)* (U) / *Anton* (UB)
- latv. *Tanne* – vc. *Antonius* (St I) / *Anton* (St II)
- latv. *Tane, Tanis* – vc. *Antonius (Daniel?)*, latv. *Tanis?* – vc. *Daniel* (U) / latv. *Tanis* – vc. *Anton* (UB)

Literāra atkāpe

1) Augusts Deglavs «Rīga» (1912/1921):

- “Vācu vārdi man arī nepatīk, sevišķi pie sievišķiem: *Vilumine, Pilupine*, – tu jau, cilvēks, vari nolauzt mēli, to saukdams! Bet viens riktīgs vārds: *Anna, Grieta* vai *Jūle* un ar to pietiek...”;
- saimniekdēls “*Ferdinands* jeb *Perlants*, kā kalpi viņu sauca”;
- saimniekdēls *Teodors*, ko tēvs tekstā uzrunā *Tedis* un *Tedoris*;
- vecais *Zangus* jeb *Zanders Martinsons*;
- latgalietis *Kveders*.

2) Rūdolfs Blaumanis (dažādi darbi):

- *Andrs, Annule, Anuža, Aža, Guste, Gusts, Krustiņš, Lata, Mada, Mīlis, Natāle, Spricis, Zaplīze* u. c.

Secinājumi

- 1) Visu vārdnīcu personvārdu saraksti struktūras ziņā ir identiski.
- 2) U/UB novitātes:
 - jauni vācu šķirkļavārdi
 - apmēram divreiz lielāks latviešu personvārdu formu skaits
 - UB norāde uz atšķirībām starp oficiālo vārdu un ikdienas lietojumu
- 3) Nedaudz atšķirīgi ortogrāfijas principi.

*Adała, Apka, Aneefe, Ahła, Ahrfale, Akkots, Alekfis, Alwihne,
Andrews, Anfch, Anlihfe, Annufche, Antiñfch, Antrihna, Arrija,
Ate, Audfe... ...Laura, Lenarts, Leenerts, Leene, Lehne, Lapinñfch,
Libarts, Lihbe, Lihfbete, Lihfe, Lihfchus, Lawihfe, Lafcha, Lufcha,
Luters... ... Sahmelis, Sane, Sufane, Suhfa, Santrihna, Suhfe*

PALDIES!